

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده ادبیات، زبانهای خارجه و تاریخ

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته تاریخ گرایش ایران

عنوان:

بررسی موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجار

استاد راهنما:

دکتر نزهت احمدی

استاد مشاور:

دکتر عمادالدین شیخ الحکمایی

دانشجو:

قمر کریمی

مهر ۹۱

کلیه دستاوردهای این تحقیق متعلق به
دانشگاه الزهراء (س) است.

با سپاس

به ساحت مقدس استادان بی‌بدیل و گوهران بی‌نظیرم

فرهیختگانی از عالم معرفت و طلایه‌دارانی از وادی نجابت

که همواره چون کوی هدایت‌گر راهم و شمع فروزان مقصوم گردیدند.

تقدیم به

روح مطهر پدرم

که میوه رنجش را نچشیده به ملکوت اعلی پیوست و مرا در غربت خویش غریب تر ساخت.

مادرم

اسوه صبر و شکیبایی که بی حضورش گذر از این راه میسر نبود.

همسر مهربانم

که در تمامی مراحل زندگی یار و یاورم بوده و صفای باطن و مهربانی هایش الهام بخش زندگی -

ام، همو که خستگی هایم را تحمل می کند و من صداقت وجودش را می ستایم.

فرزندان دلبندم

امیدهای فردایم، عبدالله و تینا که بهروزی و سعادت آنها منتهای آرزوی من است.

چکیده:

در این پژوهش به بررسی موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول در دوره‌ی قاجاریه پرداخته شده است. در اینجا با بررسی وقف‌نامه‌ها و اسناد مرتبط با وقف دو شهر شوشتر و دزفول در دوره‌ی قاجاریه به لحاظ کمی و کیفی تلاش شده است تا تأثیرات اجتماعی و فرهنگی موقوفات بر دو شهر شوشتر و دزفول و نیز تأثیراتی که موقوفات از شرایط سیاسی، اجتماعی دو شهر مذکور در دوره قاجاریه پذیرفته‌اند، مورد بررسی قرار گیرد.

روش پژوهش حاضر، توصیفی و تحلیلی می‌باشد. با مطالعه و بررسی منابع و پژوهش‌های تاریخی و اسناد موجود در بایگانی اداره‌ی اوقاف و امور خیریه‌ی دو شهر شوشتر و دزفول، مطالب مورد نیاز در فیش‌هایی گردآوری گردید، پس از تهیه‌ی فیش‌ها و مطالعه‌ی آنها، داده‌های تحقیق دسته‌بندی، تحلیل و مقایسه گردید. سپس جداول مربوطه تهیه و در نهایت نگارش و تدوین متن اصلی پژوهش انجام گرفت.

موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول از شرایط سیاسی و اجتماعی این دو شهر تأثیر پذیرفته، به‌طوری که کمیت و کیفیت وقف‌نامه‌ها، جایگاه اجتماعی واقفان و موقوفات این دو شهر، این

تأثیر را نشان می‌دهد. از سویی واقفان با اختصاص سهمی از درآمد موقوفات به امور رفاهی و عام‌المنفعه مانند: ساختن پل، قنات و حمام، موقوفات دارای تأثیرات اجتماعی بوده است و از سوی دیگر وقف بر مدارس، مساجد، بقاع، حسینیه‌ها، مراسم مذهبی و امور خیریه بیان‌کننده‌ی تأثیرات فرهنگی، مذهبی موقوفات بر این دو شهر در دوره قاجاریه می‌باشد. هر چند در اواخر حکومت قاجاریه به‌ویژه بعد از مشروطیت، به دلیل عدم انطباق نهاد وقف با اندیشه‌های نو و نظام آموزشی جدید، موقوفات تأثیرات گذشته‌ی خود را از دست داده و مصارف آن محدود به برپایی مراسم مذهبی و خیریه شده است. در این دوره شاهد افزایش کمیت وقف‌نامه‌ها هستیم و با گذشت زمان بخصوص در دوره ناصرالدین‌شاه، بر میزان موقوفات افزوده شد ولی رقبات و مصارف، کوچک و جزئی گشت.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	فصل اول مبانی پژوهش
۶	۱-۱: بیان مسئله، سؤالات، فرضیات، تعریف واژگان
۶	۱-۱-۱: بیان مسئله
۸	۱-۱-۲: سؤالات پژوهش
۸	۱-۱-۳: فرضیات پژوهش
۸	۱-۱-۴: تعریف واژگان
۱۰	۱-۲: اهداف پژوهش
۱۱	۱-۳: روش تجزیه و تحلیل داده ها
۱۱	۱-۴: پیشینه پژوهش
۱۶	۱-۵: معرفی و نقد منابع پژوهش
۱۶	۱-۵-۱: وقف نامه ها و اسناد مرتبط با وقف
۱۸	۱-۵-۲: منابع تاریخی
	فصل دوم وقف در ایران
۲۵	۲-۱: وقف در لغت
۲۵	۲-۲: مفهوم وقف
۲۶	۲-۳: شرایط وقف
۲۷	۲-۴: انواع وقف
۲۸	۲-۵: ارکان وقف

۲۹ -۲: برخی اصطلاحات مربوط به وقف

۳۲ -۷: پیشینه وقف در ایران تا قبل از دوره قاجاریه

۳۸ -۸: پیشینه وقف در دو شهر شوشتر و دزفول تا قبل از دوره قاجاریه

۴۰ -۹: وقف در دوره قاجاریه

فصل سوم اوضاع سیاسی، اجتماعی دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجاریه

۵۰ -۳-۱: اوضاع سیاسی خوزستان در دوره قاجاریه

۳-۱-۱: اوضاع سیاسی خوزستان در دوره اول حکومت قاجاریه (۱۲۶۴-۱۲۰۹ هـ.

۵۰ (ق)

۳-۱-۲: اوضاع سیاسی خوزستان در دوره دوم حکومت قاجاریه (۱۳۱۳-۱۲۶۵ هـ.

۵۴ (ق)

۳-۱-۳: اوضاع سیاسی خوزستان در دوره سوم حکومت قاجاریه (۱۳۴۴-۱۲۱۴ هـ.

۵۸ (ق)

۶۱ -۳-۲: اوضاع اجتماعی شوشتر در دوره قاجاریه

۶۸ -۳-۳: اوضاع اجتماعی دزفول در دوره قاجاریه

فصل چهارم موقوفات و طبقات اجتماعی واقفان دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجاریه

۷۵ -۴-۱: موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول در دوره‌ی قاجاریه

۴-۱-۱: موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول در دوره ی اول حکومت قاجاریه (۱۲۶۴-

۷۵ (ق. هـ. ۱۲۰۹)

۴-۱-۲: موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول در دوره ی دوم حکومت قاجاریه (۱۳۱۳-

۷۸ (ق. هـ. ۱۲۶۵)

۴-۱-۳: موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول در دوره ی سوم حکومت قاجاریه

۸۱ (ق. هـ. ۱۲۱۴-۱۳۴۴)

- ۸۴ ۲-۴: طبقات اجتماعی واقفان
- ۸۵ ۱-۲-۴: واقفان طبقه اشراف دو شهر شوشتر و دزفول در دوره ی قاجاریه
- ۸۹ ۲-۲-۴: واقفان طبقه متوسط
- ۸۹ ۱-۲-۲-۴: بازاریان و کسبه
- ۹۰ ۱-۱-۲-۲-۴: بازاریان و کسبه واقف دو شهر شوشتر دزفول در دوره ی قاجاریه
- ۹۸ ۲-۲-۲-۴: علمای واقف دو شهر شوشتر و دزفول در دوره ی قاجاریه
- ۱۰۲ ۳-۲-۲-۴: زنان واقف دو شهر شوشتر و دزفول در دوره ی قاجاریه

فصل پنجم تأثیرات اجتماعی و فرهنگی، مذهبی موقوفات بر دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجاریه

- ۱-۵: تأثیرات اجتماعی موقوفات بر دو شهر شوشتر و دزفول در دوره ی قاجاریه ۱۰۶
- ۱۰۶ ۱-۱-۵: مصارف عمرانی
- ۱۰۶ ۱-۱-۱-۵: پلها
- ۱۰۷ ۲-۱-۱-۵: قنات
- ۱۰۹ ۲-۱-۵: مصارف بهداشتی و درمانی

۲-۵: تأثیرات فرهنگی، مذهبی موقوفات بر دو شهر شوشتر و دزفول در دوره ی قاجاریه

- ۱۱۲ قاجاریه
- ۱۱۳ ۳-۲-۵: تأثیر موقوفات بر تشکیل و توسعه مدارس
- ۱۱۶ ۱-۲-۵: تأثیر موقوفات بر بناهای مذهبی دو شهر شوشتر و دزفول
- ۱۱۶ ۱-۱-۲-۵: مساجد
- ۱۲۴ ۲-۱-۲-۵: بقاع متبرکه
- ۱۲۷ ۳-۱-۲-۵: حسینیه ها
- ۱۲۸ ۲-۲-۵: تأثیر موقوفات بر مراسم عزاداری و سوگواری

۱۳۲	۵-۲-۴: تأثیر موقوفات بر امور خیریه
۱۳۷	نتیجه‌گیری
۱۴۴	منابع و مآخذ
	ضمائم

- جداول (تاریخ وقف، نام واقف، رقبات، مصارف، موقوف‌علیه، تولیت، اصالت و نوع سند)

۱۵۳

- اسناد برگزیده دو شهر شوشتر و دزفول در دوره‌ی قاجاریه به همراه بازنویسی آنها

۱۹۲

فهرست جداول درون متن پژوهش

۷۶	جدول شماره (۱) تعداد موقوفات شوشتر در دوره اول حکومت قاجاریه
۷۷	جدول شماره (۲) تعداد موقوفات دزفول در دوره اول حکومت قاجاریه
۷۹	جدول شماره (۳) تعداد موقوفات شوشتر در دوره دوم حکومت قاجاریه
۷۹	جدول شماره (۴) تعداد موقوفات دزفول در دوره دوم حکومت قاجاریه
۸۲	جدول شماره (۵) تعداد موقوفات شوشتر در دوره سوم حکومت قاجاریه
۸۲	جدول شماره (۶) تعداد موقوفات دزفول در دوره سوم حکومت قاجاریه
۸۶	جدول شماره (۷) واقف طبقه اشراف شوشتر در دوره قاجاریه
۸۸	جدول شماره (۸) واقفان طبقه اشراف دزفول در دوره قاجاریه
۹۱	جدول شماره (۹) واقفان طبقه متوسط (بازاریان و کسبه) شوشتر در دوره قاجاریه
۹۴	جدول شماره (۱۰) واقفان طبقه متوسط (بازاریان و کسبه) دزفول در دوره قاجاریه
۹۹	جدول شماره (۱۱) واقفان طبقه متوسط (علماء) شوشتر در دوره قاجاریه
۱۰۱	جدول شماره (۱۲) واقفان طبقه متوسط (علماء) دزفول در دوره قاجاریه
۱۰۳	جدول شماره (۱۳) واقفان زن طبقه متوسط شوشتر در دوره قاجاریه

- ۱۰۳ جدول شماره (۱۴) واقفان زن طبقه متوسط دزفول در دوره قاجاریه
- ۱۰۷ جدول شماره (۱۵) وقف بر پلها در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۰۸ جدول شماره (۱۶) وقف قنات در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۱۰ جدول شماره (۱۷) موقوفات بهداشتی در شوشتر دوره‌ی قاجاریه
- ۱۱۱ جدول شماره (۱۸) موقوفات بهداشتی در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۱۵ جدول شماره (۱۹) وقف بر مدارس در شوشتر دوره‌ی قاجاریه
- ۱۱۶ جدول شماره (۲۰) وقف بر مدارس در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۱۹ جدول شماره (۲۱) وقف بر مساجد در شوشتر دوره‌ی قاجاریه
- ۱۲۱ جدول شماره (۲۲) وقف بر مساجد در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۲۵ جدول شماره (۲۳) وقف بر بقاع متبرکه در شوشتر دوره‌ی قاجاریه
- ۱۲۶ جدول شماره (۲۴) وقف بر بقاع متبرکه در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۲۷ جدول شماره (۲۵) وقف بر حسینیه در شوشتر دوره‌ی قاجاریه
- ۱۲۸ جدول شماره (۲۶) وقف بر حسینیه در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۳۰ جدول شماره (۲۷) وقف بر مراسم عزاداری سیدالشهداء در شوشتر دوره‌ی قاجاریه
- ۱۳۰ جدول شماره (۲۸) وقف بر مراسم عزاداری سیدالشهداء در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۳۲ جدول شماره (۲۹) وقف بر عزاداری امام علی (ع) در دزفول دوره‌ی قاجاریه
- ۱۳۳ جدول شماره (۳۰) وقف بر امور خیریه در شوشتر دوره‌ی قاجاریه
- ۱۳۴ جدول شماره (۳۱) وقف بر امور خیریه در دزفول دوره‌ی قاجاریه

مقدمه

نباشد همی نیک و بد پایدار همان به که نیکی بود یادگار

وقف سنت نیکو و پسندیده‌ایست که از دیرباز در جوامع بشری وجود داشته و افراد خیر و نیکوکار با وقف قسمتی از اموال و املاک خود همواره به این عمل خداپسندانه مبادرت نموده‌اند، اگرچه ماهیت وقف با اعتقادات و ایمان دینی پیوندی عمیق دارد، اما در چگونگی تحقق آن، شرایط و نیازهای جامعه و عادات و سنت‌های موجود نیز تأثیر تعیین‌کننده و بسزایی دارد. واقفان همواره با در نظرگرفتن شرایط اجتماعی و نیازهای زمانه، اموال خود را در جهت رفع این نیازها و بهبود شرایط اجتماعی وقف نموده‌اند و بسیاری از مؤسسات فرهنگی و اجتماعی چون مساجد، تکایا، مدارس، دانشگاهها، بیمارستانها، کاروانسراها، حمامها، آب‌انبارها، پل‌ها و سایر مؤسسات خیریه اجتماعی در همین راستا ایجاد شده است. موقوفات کشور یکی از منابع مهم و سرمایه‌های بزرگ جامعه است که چنانچه به صورت صحیح مورد استفاده قرار گیرد می‌تواند در رفع نیازها و تحقق بسیاری از اهداف فرهنگی، اجتماعی و امور عام‌المنفعه مؤثر باشد و این امر ایجاب می‌نماید که برنامه جامعی در این زمینه تنظیم و اجرا شود. شایان ذکر است که موقوفات در سراسر کشور پراکنده است و تاکنون ارزش این ثروت بیکران با توجه به شرایط روز تقویم نشده است.

پژوهش حاضر به بررسی "موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجاریه" می-پردازد. این پژوهش درصدد است تا ضمن مطالعه و شناسایی موقوفات، مصارف و مشخص کردن بیشترین مصارف موقوفات، واقفان، طبقات اجتماعی و انگیزه واقفان دو شهر؛ درک صحیحی نیز از شرایط سیاسی، اجتماعی این دو شهر در دوره قاجار ارائه دهد، علاوه بر این در این پژوهش به تأثیراتی که موقوفات از شرایط سیاسی، اجتماعی این دو شهر پذیرفته‌اند و تأثیرات اجتماعی و فرهنگی که موقوفات بر دو شهر مذکور در این دوره گذاشته است، پرداخته می‌شود. وقف بر امور رفاهی و بهداشتی و عام‌المنفعه مانند: ساختن پل، قنات، حمام و غیره از تأثیرات اجتماعی موقوفات؛ و وقف بر مدارس، مساجد، بقاع، حسینیه‌ها و مراسم مذهبی از تأثیرات فرهنگی، مذهبی آن می‌باشد. این پژوهش از ۵ فصل تشکیل شده است. در فصل اول به مبانی پژوهش پرداخته شده است که شامل: بیان مسئله، سؤالات پژوهش، فرضیات پژوهش، تعریف واژگان، اهداف پژوهش، روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، پیشینه پژوهش، معرفی و نقد منابع پژوهش می-باشد. فصل دوم با عنوان وقف در ایران می‌باشد و در این فصل به بررسی تعریف لغوی و مفهومی وقف، شرایط وقف، انواع وقف، ارکان وقف، تعاریف برخی اصطلاحات مربوط به وقف [وقف‌نامه- رقبات موقوفه- تولیت- متولی- حق التولیه- ناظر موقوفات- هامش، سجلات، تبدیل عین موقوفه (تبدیل به احسن)]، پیشینه‌ی وقف در ایران تا قبل از دوره‌ی قاجاریه (که از دوره باستان آغاز و بعد وارد دوره‌ی اسلامی می‌شود)، پیشینه‌ی وقف در دو شهر شوشتر و دزفول تا قبل از قاجاریه و وقف در دوره‌ی قاجاریه پرداخته شده است. فصل سوم با عنوان اوضاع سیاسی، اجتماعی دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجار می‌باشد و در این فصل به بررسی اوضاع سیاسی خوزستان در دوره‌ی قاجاریه و اوضاع اجتماعی دو شهر شوشتر و دزفول در دوره‌ی قاجاریه پرداخته شده است. فصل چهارم با عنوان موقوفات و طبقات اجتماعی واقفان دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجاریه می‌باشد و در این فصل به بررسی موقوفات دو شهر

شوشتر و دزفول در دوره‌ی قاجاریه و تأثیراتی که موقوفات از شرایط سیاسی، اجتماعی این دو شهر پذیرفته‌اند و طبقات اجتماعی واقفان طبقات اشراف و متوسط (بازاریان و کسبه، علما و زنان) پرداخته شده است. فصل پنجم با عنوان تأثیرات اجتماعی و فرهنگی، مذهبی موقوفات بر دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجار، به بررسی این تأثیرات در دو مقوله‌ی اجتماعی و فرهنگی، مذهبی به صورت جداگانه پرداخته شده است. تأثیرات اجتماعی به دو گروه عمرانی و بهداشتی و درمانی تقسیم شده است که عمرانی شامل: پلها، قنات و مصارف بهداشتی و درمانی شامل حمامها می‌باشد و تأثیرات فرهنگی، مذهبی شامل وقف بر مدارس، مساجد، بقاع، حسینیه‌ها، مراسم عزاداری و سوگواری و امور خیریه می‌باشد. در پایان نتیجه‌گیری و فهرست منابع و ماخذ مورد استفاده در پژوهش و ضمائم که شامل جداول (تاریخ وقف، نام واقف، رقبات، مصارف، موقوف‌علیه، تولیت، اصالت و نوع سند) دو شهر شوشتر و دزفول در این دوره و برگزیده‌ای از اسناد دو شهر در دوره‌ی مورد نظر به همراه بازنویسی آنها آمده است.

دستاوردهای این پژوهش پیش از آن که در خدمت بهره‌برندگان آن باشد، مرهون همکاری و همیاری بزرگوارانی است که در این زمینه تجربیات و راهنمایی‌های گرانباشدشان را در خدمت پژوهنده قرار داده‌اند. شکوفایی اندیشه‌ها و حفظ و تداوم انگیزه‌ها بی‌یاری همراهانی ثابت‌قدم میسر نیست. در گذر این مسیر پرنشیب و فراز همیشه مساعده‌های استادان، مشاوران، خانواده و دوستان دلگرم‌کننده و برطرف‌کننده‌ی موانع است. سنت نیکوی سپاسگزاری از استادان گران‌قدر کمترین وظیفه‌ای است که از عهده‌ی سپاسگزار در قبال زحمات و راهنمایی‌های روشنگر آنان می‌تواند برآید. از این رو از استاد محترم سرکار خانم دکتر نزهت احمدی که راهنمایی این رساله را برعهده گرفتند و به همت ایشان سراج علم در وادی ذهن درخششی نو یافت و طریق علم نمایان گشت و همچنین از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر عمادالدین شیخ-الحکمایی که امر مشاوره‌ی این رساله را عهده‌دار بودند صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نمایم.

همچنین از کارمندان اداره اوقاف و امور خیریه دو شهر شوشتر و دزفول که اسناد مورد نیاز را در اختیارم قرار دادند، از کتابداران محترم کتابخانه مجلس، ملی، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی، دانشگاه الزهراء و از همه کسانی که به خاطر فراهم آوردن این مجموعه در اشکال مختلف بنده را مورد لطف خویش قرار داده‌اند کمال تشکر را دارم و از خداوند متعال برای تمامی این عزیزان توفیق و عزت و حسن عاقبت خواهانم.

امید است این پژوهش با نشان دادن اهمیت موقوفات در بهبود اوضاع اجتماعی، محرک هرچه بیشتر افراد در اقدام به این عمل خداپسندانه و سنت پسندیده اجتماعی شود و در سایه‌ی آن بسیاری از مسائل و مشکلات و کمبودهای جامعه برطرف گردد. بدون تردید رضایت خاطر و آرامش وجدانی که از طریق اقدام به این عمل در فرد واقف ایجاد می‌شود، خود تأثیر عمیق‌تری دارد که در جای خود قابل توجه است.

فصل اول

مبانی پژوهش

۱-۱: بیان مسئله، سؤالات، فرضیات، تعریف واژگان

۱-۱-۱: بیان مسئله

بنابر شواهد، وقف در ایران از دوران باستان آغاز شده است، در طول دوره های مختلف تاریخی تداوم یافته و تا حال نیز ادامه دارد. موقوفات بسیاری که در استانها و شهرهای مختلف موجود است شاهی بر این مدعاست. که متاسفانه بسیاری از آنها هنوز مورد مطالعه و بررسی جدی قرار نگرفته اند. شوشتر و دزفول نیز از این قاعده مستثنی نیستند، آثار وقف را می توان در گوشه کنار این دو شهر جستجو کرد.

این پژوهش بر آنست تا به بررسی موقوفات دو شهر شوشتر و دزفول در دوره قاجار پرداخته و گوشه‌هایی از تاریخ سیاسی و اجتماعی این دو شهر را مشخص نموده و نشان دهد موقوفات چه تاثیراتی از نظر اجتماعی و فرهنگی بر این دو شهر در این دوره داشته است.

محدوده‌ی جغرافیایی شوشتر در دوره قاجار، از شمال به کوههای بختیاری، از شرق به مسجد سلیمان، از غرب به دزفول از جنوب به اهواز محدود می شد. دزفول نیز در این دوره، از شمال به لرستان، از شرق به شوشتر، از جنوب به اهواز و هویزه و از غرب به خاک عراق منتهی می شد.

علت انتخاب این موضوع علاوه بر بومی بودن نویسنده و علاقه به تاریخ و فرهنگ استان خوزستان، به دلیل اهمیت و موقعیت خاص این دو شهر است که هر دو در این دوره تاریخی به لحاظ مذهبی، جمعیتی، ارتباطی، تجاری و کشاورزی در استان حائز اهمیت بوده‌اند. در ضمن

نویسنده در صدد است که تمام وقف‌نامه‌های به دست آمده را بازخوانی و تجزیه و تحلیل نماید که این امر خود می‌تواند به لحاظ کار سندشناسی و تحقیقات بعدی مفید باشد.

در دوره قاجار، هر دو شهر به لحاظ اهمیت، از موقعیت تقریباً یکسانی برخوردارند، از شهرهای عمده خوزستان و حاکم نشین این استان محسوب می‌شوند (دزفول در فصل بهار و شوشتر در بقیه فصول)، هر دو دارای مردمی بسیار مذهبی بوده، بقاع متبرکه، زیارتگاههای و مساجد بسیاری در این دو شهر وجود دارد و علما و سادات از احترام زیادی برخوردارند، در این دوره این دو شهر پرجمعیت‌ترین شهرهای استان به حساب می‌آیند (جمعیت دزفول حدود ۴۰ هزار نفر و شوشتر حدود ۲۰ هزار نفر ذکر شده است) راههای مهم تجاری که به واسطه آنها، دادوستد بین شهرهای خوزستان انجام می‌گیرد، از بندر محمره (خرمشهر) تا شهرهای دزفول و شوشتر امتداد دارد. این دو شهر به لحاظ تجارت داخلی (بین شهرهای خوزستان) و تجارت خارجی با عراق (از راه خشکی) و با هند (از طریق خلیج فارس و رود کارون) حائز اهمیت‌اند و در این دو شهر فعالیت کشاورزی صورت می‌گیرد. (نیل و قلم دزفول و پارچه های شوشتر معروف است) در این دوره ضمن اینکه در این دو شهر فعالیت‌های تجاری و کشاورزی انجام می‌گیرد ولی در مقام مقایسه، شوشتر بیشتر از نظر تجاری و دزفول بیشتر در زمینه کشاورزی فعال است.

این پژوهش بر آنست تا ضمن بررسی کمی و کیفی وقف‌نامه‌های این دو شهر در دوره قاجار، مشخص نماید، چه طبقاتی از جامعه در امر وقف شرکت داشتند، چه چیزهایی و برای چه مصارفی وقف شده است، انگیزه واقفین از وقف چه بوده و بیشتر به چه مسائلی توجه نموده‌اند، حوادث سیاسی، اجتماعی و بلایای طبیعی بر موقوفات چه تأثیری داشته و موقوفات چه تأثیری بر وضعیت فرهنگی از قبیل ایجاد مدارس، مساجد، حسینیه ها، بقاع و برگزاری